

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Filologie – Dějiny české literatury a teorie literatury

Lukáš Holeček

**Tradice a venkov v české meziválečné
literatuře**

**Tradition and country in the Czech
interwar literature**

Teze disertační práce

školitel – Doc. PhDr. Jan Wiendl, PhD.

2015

Disertační práce „Tradice a venkov v české meziválečné literatuře“ se zabývá kontextem moderní české literatury třicátých a čtyřicátých let 20. století, především tou částí uměleckého spektra, která se v této době vymezovala vůči umělecké (levicové) avantgardě. Cílem práce bylo prozkoumat na pojmu „tradice“, který je jedním z konstitutivních prvků většiny variantních koncepcí vymezujících se vůči avantgardnímu umění, málo prozkoumané dobové souvislosti při hledání uměleckých vazeb mezi minulostí a přítomností, a to v kontrastu k radikálnímu rozchodu s minulostí v avantgardních konceptech. Podstatná pozornost se v práci obrací především k literatuře s tematikou venkova, kterou lze ve své době považovat za nejkompexnější „tradicionalistickou“ konceptualizaci literatury, protože zahrnovala jak programové či koncepční úvahy a také vlastní uměleckou realizaci, především v próze.

Úvodní teoretická kapitola zahrnuje výběr z několika literárně-teoretických a filozofických výkladů pojmu „tradice“, na jejichž základě jsou formulovány problémy spjaté s tímto pojmem, které se týkají literární historiografie. Poté následuje vlastní jádro práce, jímž jsou studie zabývající se uplatněním „tradice“ v: 1) polemikách o tradici v letech 1927–1931, 2) meziválečných koncepcích uměleckého uchopení venkovské tematiky v literatuře (ruralismus), 3) komparaci českého a francouzského regionalismu.

Podstatným cílem práce byla rovněž analýza samotné umělecké tvorby, která vznikala v těchto vnějších rámcích ruralismu/regionalismu – sonda potřebná a dosud nerealizovaná, která může napomoci odhalit kontradikce, ale i shody jak v rámci zmíněných ideových koncepcí, tak v širším rámci dobových uměleckých projevů (zejména prózy, a to především prózy týkající se venkova, ale nejen jí). Pozornost se zaměřila na prózy vydané v rámci edice Hlasy země (1935–1944), kterou v práci považuji za jistý vzorek „ruralistických“ koncepcí uplatněných v dílech. V případě regionalismu jsem se pak zaměřil na vztah dobové české literatury k francouzskému regionalismu, na tomto základě jsem se pokusil analyzovat, co znamenal regionalismus pro meziválečnou českou literaturu – jako umělecká koncepce či jako svébytná poetika.

Tyto teze se přidržují rozdělení disertační práce do jednotlivých kapitol a podávají ve zkrácené podobě souhrn výstupů a tvrzení obsažených v práci.

1. Tradice – problém pojmu a jeho užití v literární historiografii

Úvahy nad pojmem „tradice“ v disertační práci uvozují výkladem a problematizací Foucaultova pojetí tradice jako projekce kontinuity (ztotožňované s pojmy jako je návaznost, kontinuita, pokračování) do diskontinuitní skutečnosti. Tyto projekce Foucault v rámci historiografie vnímal jako násilí na skutečnosti, jako součást autoritativních tendencí Historie převádět veškerou jinakost na stejnost, která všechny disparátní jevy vřazuje do lineární následnosti (např. tradice). Michel Foucault o tradici uvažoval v rámci historiografie a toto diskurzivní pojetí vymezil vůči těm historiografickým metodám, které jsou na principu tradice jako typu kontinuity postaveny. Podle Foucaulta by se měla diskontinuita stát nástrojem i předmětem výzkumu, protože to, co i samotného historika dělí od minulosti, je „zlom“, který se mu jako předmět zkoumání nabízí. V práci se zamýšlím nad tímto vymezením kontinuity a diskontinuity v situaci historika jako o příliš ostrém protikladu, především vztahují tuto teoretickou otázku ke strategiím historie při strukturování předmětu a důsledky, které z toho mohou vyplývat. Kladu si otázku, zda je „zlom“ skutečně tím pravým nerestriktivním pojmem, který umožňuje dějiny vnímat ve větší otevřenosti než nejrůznější konstrukce „tradic“. Pojmy jako zlom, řez, vývoj, tradice pragmaticky používáme s cílem porozumět minulosti – každý z nich je vevázán do sítě určité metodologie, každý z nich nám umožňuje dějiny vnímat z jiné perspektivy, ale žádný z nich není transparentnější než ten druhý. I něco jako „diskurz“ se rozvíjí v čase, i „zlom“ je prostor, který se otevírá rozštěpením celku – abych to jako historik mohl sledovat, musím nejprve „myslet kontinuitu“. Proto se v první kapitole pokouším: 1) hermeneuticky obhájit primát kontinuity před diskontinuitou a projasnit metodologické obtíže, které se s touto volbou spojují, 2) na základě několika teoretických přístupů k literární historii identifikovat rozdíl mezi tradicí jako součástí obsahové filozofie dějin a tradicí jako principem rozumění, 3) naznačit některé možnosti dalšího uvažování inspirované Novým historismem a hermeneutikou.

Kladu si v práci otázku, zda právě představa o (určité) kontinuitě nebo diskontinuitě významně neovlivňuje to, co se literární historie rozhodne považovat za významné, zda právě kontinuita a diskontinuita, volba pojmů a vědeckých principů, které je zastupují (kauzalita, teleologie, tradice, vývoj, proměna, změna, pokrok, zlom),

nejsou zcela rozhodující pro to, co vstoupí do dějin, případně do paměti, a co naopak ustoupí do zapomnění.

Vydeme-li z hermeneutického předpokladu, že minulosti (jejímu smyslu) se snažíme porozumět ve všech jejích projevech, možnostech, variantách a historie je prostředkem k tomuto rozumění, rozlišení na významné a bezvýznamné, podstatné a nepodstatné, hodnotné a nehodnotné, tradiční a netradiční, můžeme zcela odsunout stranou jako další možné horizonty, skrze něž lze na vlastní dějiny nahlížet. Právě v tomto momentu se mi jeví zkoumání (jazykem vývojových koncepcí) „slepých vývojových cest“ třeba v podobě popisných realistických románů, konvenční produkce, marginalizovaných textů nebo textů, jejichž řeč se obracela pouze k horizontu své doby, jako jeden ze smyslů literární historie. I z tohoto důvodu obracím svou pozornost k hermeneutice a Novému historismu.

Historický materiál můžeme diskontinuitně projektovat, rozvrhovat, ale vždy jsme nuceni fakta uspořádat do kontinuity smysluplného příběhu, protože nakonec vždy o dějinách vyprávíme – tedy jednáme v řádu narativních konfigurací, které, aby nesly nějaký smysl, musí podléhat kontinuitě, souladnosti času.

V práci mapuji některé literárně-teoretické přístupy a jejich vztah ke kontinuitě či tradici (strukturalismus, Nitranská škola, diskuze o literární historii z let 2005 a 2006, studie Pavla Janouška, koncept dialektické hermeneutiky Martina Kučery). Východiska mých úvah a zároveň odpovědi na položené otázky nacházím v hermeneutice a konceptu Nového historismu.

V hermeneutickém pojetí tradice Hanse-Georga Gadamera nejsou určující konkrétní hodnoty, symbolika nebo ideologie, kterou si nějaký kolektivní subjekt promítá do kontinuitních představ o průběhu událostí (historie) nebo do předmětů, upozorňuje spíše na sám proces tohoto prisuzování, který se neděje automaticky. Tradice pro hermeneutiku znamená bytostné zakotvení minulosti v přítomnosti, je relací, kde se diskontinuita uplatňuje v rámci kontinuity. tradice je v Gadamerově uvažování právě tento, vůbec ne samozřejmý, moment hledání rozumění. Paul Ricoeur pak tuto tezi rozvinul v souvislosti s narativitou historie a její etickou dimenzí – idea dluhu vůči mrtvým. Identitu historika jako lidské bytosti spolukonstituuje vše, co jeho existenci předcházelo a co je tak v podstatě jeho součástí – součástí jistě prožité zkušenosti, kterou chce vyprávěním uchopit, interpretovat a zprostředkovat. Jak je

zřejmé, tradice v Gadamerově a Ricoeurově uvažování nijak nesouvisí s tím, co na tradici jako historiografickém pojmu identifikuje Foucault.

Dále v práci sleduji hermeneutické momenty v Novém historismu, jako jedné z možností, jak vnímat dějiny (etický přesah, pozornost k marginálníím a lidské individualitě, stopy minulosti). N. h. uvažuje nad tím, že to, co vlastně v dějinách poznáváme, jsme my sami, tedy náš aktuální vztah k tomu, co uznáváme jako „minulé“. Takto uchopená minulost může (ale nemusí) odsunout stranou dominanci nacionální kategorie ve prospěch všeobecně lidských fenoménů.

Literární historie vždy pracuje s určitou představou o kauzalitě a volba některých pojmů (pokrok, vývoj, tradice, zlom) takový příběh formují velmi často teleologicky, tedy s představou nějakého cíle, k němuž má historický výklad směřovat a které do takového obrazu historického dění projektují žádoucí hodnoty. Je na individuálním rozhodnutí, zda se historik považuje za správce kolektivní paměti nebo zda svůj úkol vnímá jako zprostředkovávání minulosti v mnohosti hlasů, kterými k nám zaznívá. Oba přístupy jsou možné, oba mají své limity.

Můžeme tedy shrnout: Hermeneutika nijak neomezuje to, že můžeme tradici vnímat jako diskurzivní událost – výskyt pojmu „tradice“ v diskurzu poukazuje na nějakou změnu/proměnu stavu věcí – právě podoba procesů realizování těchto tradic (diskurzivních událostí), jejich proměny, okruh textů, v nichž se tato tradice vyskytovala, literárních děl, o kterých mluvila, které se snažila kanonizovat, které vyloučit, jaké hodnoty měla nést a vůči jakým hodnotám se vymezovala, jaké obrazy jí doprovázely – to vše je možno sledovat. Tradicí proto v této práci rozumím právě imaginativní aktivitu – tradice je obraz, příběh, reprezentace, ale i hodnocení historických událostí – ať už je užita s jakýmkoli cílem v jakémkoli typu textu, jediné, co lze o tradici jako reprezentaci tvrdit nezávisle na kontextu je, že má imaginativní charakter. I pojem „národní tradice“ v polemikách na konci dvacátých let nesl takové množství obsahů, že jediné, co lze z dnešního hlediska sledovat, je konkrétní výskyt v konkrétním textu konkrétního autora. Tradice je vždy vytvářena pro konkrétní chvíli, aplikována na konkrétní situaci, s ohledem na aktuální potřebu. Tradice je určitým znakem, erbem, kterým někdo uchopil minulost pro svou přítomnost. Tradice je reprezentací.

2. Polemiky o tradice v letech 1927–1931

V této kapitole se zabývám polemikami o tradice, které rezonovaly v dobovém tisku. Snažím se je zasadit do širšího kontextu umělecké situace (polemiky o poetismus, zrod avantgardního konceptu konstruktivismu a levicových proklamací o revolučním umění, zároveň s tím hledání uměleckých vazeb v minulosti na podkladu tradice). V polemikách o tradicích na sklonku dvacátých let šlo především o dvě věci: 1) naplnění ideového a politického obsahu národní tradice (vymezení jediné národní tradice – polemiky o husitskou, svatováclavskou či cyrilometodějskou tradici a jejich ideologie), 2) zapojení literárního díla do nějakého typu tradice, tedy typu nadosobního celku, typu kontinuity vedoucí od minulosti do budoucnosti.

Intenzivní polemiky o pojem tradice rezonovaly i v literatuře a nikoli ojediněle se otázky ideového naplnění národní tradice promítaly i do literatury. Polemiky o tradici jednak poukázaly na to, kdo tento pojem považoval za natolik podstatný, že se do diskuze rozhodl zapojit, jednak naznačovaly různost literárněvědných koncepcí fluktuujících v této době v české literatuře. Hlasy nad tradicí z let 1927–1931 (Pavel Fraenkl, Josef Knap, Paul Jourdain, Jan B. Čapek, Arne Novák, F. X. Šalda, Viktor Dyk, Václav Renč, Vilém Mathesius ad.) můžeme považovat za „uzlový bod“ různých snah uchopit proměnlivost literatury v rámci nějakého typu celku, jednoty, totality nebo řádu. Polemika byla prostředkem vymezování, fragmentace diskurzu, která příznačně uváděla literaturu do tříšticího se politického období třicátých let. Paradoxně bylo jejím cílem právě hledání celku a kontinuity v pojmu tradice.

Neshody nad tradicí také poukázaly na omezenost dosavadních literárně-kritických přístupů tváří v tvář umění moderny i umění, které bylo založeno na politické bázi. Polemika poukázala na skutečný literárně-teoretický problém pro tehdejší situaci české literární vědy – především, jakými pojmy postihnout proměnu literárních děl v čase. Sama literatura vyžadovala proměnu kritického slovníku. Přece jen se však v roce 1928 v polemikách o tradici neustále varioval jeden společný motiv – teleologie jako způsob uvažování o různých otázkách společenského života. Fraenklovo nastavení tradice jako záležitosti umělecké biologie znamenalo uchopit literaturu jako organismus, který je vykládán teleologicky, se zřetelem k celkovému účínu jeho jednotlivých částí. Teleologie jako princip výkladu celku korespondoval i s filozofií novotomismu, kterou reprezentoval Václav Renč. Vztah k transcendentální účelnosti všech duchovních útvarů

byl blízký i Janu Blahoslavu Čapkovi. Stejně tak Vilém Mathesius se jako strukturalista obracel k funkci tradice jako dynamickému principu fungujícímu teleologicky v celku života i umění. To platí i pro Knapa, Nováka, Dyka a Šaldu – většina z nich měla svou představu o účelnosti umění, v němž byl spatřován prostředek k dosažení nějakého cíle, ať už jím byl tvůrčí čin, národní tradice nebo nějaký jiný konečný ideál.

3. Diskuze o možnostech ztvárnění venkova v české meziválečné literatuře

Tato kapitola se věnuje dobovému prosazování tradice venkovské literatury, spjatému zejména s ruralistickou koncepcí. Diskuze o možnostech ztvárnění venkova probíhala v české literatuře zhruba od poloviny dvacátých let až do let čtyřicátých. Diskuze, do níž se zapojili i někteří účastníci polemiky o tradici (zejm. Josef Knap, Václav Renč) reprezentuje úsilí po modernosti, po syntetickém uměleckém východisku, ale zároveň po snaze definovat určité hodnotové konstanty spjaté s venkovskou tematikou v literatuře. Kapitola se věnuje ruralismu především jako pojmu (diskurzivní události) a sleduje jeho uplatňování v diskurzu, ať už jako umělecké skupiny, hnutí, programu, poetiky, ideologie atp. Kapitola sleduje vyjednávání nad tématem venkova i v dalších dobových snahách po hledání syntetického uměleckého východiska (časopis *Zvon* – státotvorná literatura a marxistická kritika – „venkovský sociální román“), které rovněž operovaly s díly a projektovaly do nich své hodnoty. Ruralismus se ve čtyřicátých letech v úvahách nad jeho vývojovými možnostmi rozplynul ve vágně formulovanou „vesnickost“, coby podstatu a smysl literatury vůbec. Zdá se, že v koncepci Jaroslava Červinky, který se vrátil k pojmům „země“, „příroda“ a „člověk“, se rýsovala podnětná varianta eticky a ve své podstatě existenciálně orientované tvorby, kterou tento kritik sledoval jednak v dílech nejmladší básnické generace (zejm. Kamila Bednáře a Jiřího Ortena), ale snažil se tímto směrem vymezit i budoucnost ruralismu. Ze všech děl edice *Hlasy země* vznikajících ve čtyřicátých letech Červinka věnoval kritickou pozornost pouze povídkovému souboru Františka Lesaře, což se ve zpětné projekci jeho úvah nejeví jako volba náhodná. Právě Lesařovy povídky totiž tuto „jinou“ cestu venkova v literatuře naznačovaly.

4. Ruralistický román a edice Hlasy země

Protože literární historiografie často pracovala s ruralismem jako s jednotnou ideologií či programem a optikou uvedených definic označovala samotné romány, vychází tato kapitola z otázky: skutečně se „řeč prózy“ (text s estetickou ambicí) a „řeč ideologie“ v románech prostupují, tj. je ruralistický román pouhou ilustrací ideologie? Nebo můžeme oba typy „řečí“ (diskurzů) vnímat vedle sebe ve vzájemném napětí a sledovat jejich překrývání či střety? Analýza se na tuto otázku snaží odpovědět kladně, vychází přitom i ze srovnání s funkcí dědinského tématu v soudobé slovenské próze.

V kapitole analyzuji 50 románů, které byly v letech 1935–1944 publikovány v ruralistické edici Hlasy země. Edice reprezentovala širokou škálu přístupů k národním i venkovským tématům a jejich uměleckému zpracování. Ruralistický román charakterizuje jisté hledání ztraceného času – hledání bytostně venkovských konstant, trvalého nadčasového řádu vyznačeného tradicí, a to ve zcela konkrétních souřadnicích určité doby (tedy nikoli v jakémsi mýtickém bezčasi) a prostoru (venkova, potažmo regionu). Tato díla chtěla zachytit proměnu venkova a vysledovat to, co se nemění, co je trvalé (bytostné), tedy tradici. Venkov je imaginárním prostorem, který se stává ztělesněním různých variací času, zkušenosti s časem. Sleduji především variantnost provázání prostoru venkova s časem a definuji některé typy (čas pokroku, ruralismus, rod, národ a jednota, čas věčného trvání, mýtus, návrat na venkov jako utopie, existence).

5. Recepce francouzského regionalismu v české literatuře

V rámci dobových vyjednávání nad venkovským tématem se v kontextu české meziválečné literatury často objevoval pojem regionalismus, aniž by bylo zcela zřejmé, co se tímto pojmem vlastně označovalo. Francouzskému regionalismu (prózy Charlese F. Ramuze, Jeana Giona, Henri Pourrata) byla v českém prostředí věnována značná pozornost, pozornost těmto dílům věnovali přední čeští spisovatelé a kritici napříč celým politickým spektrem jako M. Majerová, B. Benešová, J. Čep, F. X. Šalda, F. Götz či V. Černý. Studie je zaměřena především materiálově, snaží se v co největší úplnosti zmapovat rezonanci této literatury v českém prostředí, všímá si proto i překladatelských

aktivit Bohuslava Reynka a Jaroslava Zaorálka. Pozornost je upřena také k obecnému historickému kontextu, zejména v případě Jeana Giona a jeho vztahu k Československu, Mnichovské krizi a pacifismu.

Kapitola zkoumá uplatnění tohoto pojmu v českých recenzích děl francouzského regionalismu. Zaměřuje se také na díla několika méně známých českých autorů, které na tento typ překladové literatury svými díly prokazatelně reagovaly. Především se jedná o díla Františka V. Kříže, Karla Hadrbolce a Bohumila Nováka.

Analýza vztahů mezi českou literaturou a francouzským regionalismem je příkladem, v jakých aspektech se různí představa o funkčnosti venkova, regionálních specifik a dalších selských motivů ve dvou národních literaturách. Tato komparace může zpřesnit naši představu o tom, jaké vlastně byly představy o žánru venkovské prózy ve třicátých letech, nejen ve vztahu k ruralismu. Rovněž se snažím doložit, že samotné užívání termínu „regionalismus“ v souvislosti s českou meziválečnou literaturou vykazuje značné rozpory a postrádá oporu v dílech.

Francouzským regionalismem přitom rozumím specifickou stavbu románů, charakteristických silnou lyrizací přírody a krajiny, antropomorfizací přírodních dějů, poetikou živelů, univerzalistickou koncepcí (vytváření nové jednoty), výraznou symbolizací děje, hledáním bytostnosti (metafyzický neklid postav). Regionalismus v české literatuře začal být teoreticky promyšlen hlavně ve třicátých letech a rozuměla se jím především konceptualizace regionální literatury ve vztahu kulturního centra a periferie. Co je v dobových diskuzích nad regionalismem příznačné, je v podstatě minimální zájem o literární díla jako taková. Regionalismus jako označení svébytné poetiky, jak jí můžeme rozumět ve francouzské literatuře, v domácí literatuře nikdy nefungovalo.

Závěr

Původním východiskem této práce bylo prozkoumat funkční uplatnění pojmu „tradice“ v literárně-kritickém diskurzu české meziválečné literatury, a to zejména v té části dobového literárního spektra, která se kriticky vymezovala vůči projevům avantgardy a svou pozornost upírala k hodnotovým konstantám jako byl národ a venkov. Nejprve jsem odstínil varianty a způsoby teoretického výkladu a přístupu k tomuto pojmu v rámci historiografie, které jsem se pokusil vztáhnout především k

hermeneutice, která nevkládala do tohoto pojmu nějakou ideovou náplň, ale vnímala tradici jako princip rozumění dějinám, jako vztah historika k předmětu zkoumání. Jak se však ukázalo, filozofická hermeneutika se jako horizont stále vrací do centra pozornosti a fragmenty hermeneutického porozumění světu nalézáme v rozličných typech dobových textů, které se snaží uspořádat čas do nějaké smysluplné souvislosti. Jistě ne všechny tyto snahy byly vedeny ušlechtilými cíli. Tento typ scientistního násilí na životní skutečnosti ve snaze vnímat proměny literatury (životní skutečnosti) v čase jako fungující organismus, znamenal návrat totalizující perspektivy z poněkud jiné strany, než jak to dosud činila avantgardní estetika. V polemikách nad tradicemi proto lze sledovat různá uchopení hodnotových celků. Neshody nad tradicí také poukazyvaly na omezenost dosavadních literárně-kritických přístupů tváří v tvář umění moderny i umění, které bylo založeno na politické bázi. Především se zde otevřela otázka, jakými pojmy postihnout proměnu literárních děl v čase. Sama literatura v této době vyžadovala revizi výkladového slovníku.

Výskyt pojmu „tradice“ jako diskurzivní události poukazuje vždy na nějakou změnu/proměnu stavu věcí – tradice se často snažila „vrátit čas“, zakotvit literaturu v ahistorických souřadnicích národa, transcendentna nebo metafyziky. Právě figurou „návratu“ se zaštitila koncepce ruralismu – v jejím případě to byl spíše návrat k paměti souvislostí, tedy určité zkušenosti.

V rámci dobových vyjednávání nad tématem venkova jsem sledoval operace s díly, požadavky a funkce, které byly na díla s venkovskou tematikou projektovány. Na rozdíl od soudobé slovenské dědinské prózy už český venkov jako „představované místo“ přišel o potenciál fungovat umělecky – často pouze distribuoval nesčetněkrát využitá schémata vyhocených třídních rozporů nebo příkladného vztahu k národu a půdě. Je to patrné i ve srovnání s francouzským regionalismem, jehož pohyb v české meziválečné literatuře jsem se pokusil v co největší úplnosti zmapovat v jedné z dalších kapitol. Funkční využití reprezentací venkova a regionu by se jistě nabízelo prozkoumat i ve vztahu k jiným národním literaturám (především slovenské, polské a německé).

Přesto však ruralistické romány, které jsem se snažil nahlédnout z perspektivy času a definovat základní verze času, představují dobově výrazný proud moderní české literatury. Ve většině románů edice Hlasy země se setkáváme s rozlomeností času, s konfliktem, nejednotou, narušeností. Idyla je přítomná pouze jako horizont zkušenosti,

co leží kdesi v minulosti. Příběhy sice spějí k hledání řešení, k hledání jednoty, nalézání tradice rodové kontinuity, vztahu k půdě, návratu – ovšem právě porušenost „nezměněných podmínek“ již nevede k pastorální cykličnosti, čas zůstává lineární, je to čas pokroku, nikoli idylická cykličnost (tedy vytrženost z proudu změn). Téma rytmu přírody se z většiny próz na rozdíl od děl francouzských regionalistů vytrácí, nestává se tématem, vždy je to pouze člověk a jeho aktivita.

Ruralistická díla hledala vztah ke světu v objektivizovaném typu vyprávění, který nesouvisel s modernistickým hledáním nového jazyka. Jejich snahou bylo zachytit plynoucí čas v neměnných konstantách venkovského bytí v realisticky popisných příbězích s větší či menší mírou lyrizace. Romány se snažily zobrazit něco, co samy měly reprezentovat, proto se vyprávění stylizovala jako cosi, co již proběhlo v minulosti, co se jen ukládá jako další vrstva paměti do prostoru venkova. To se promítalo i do frekventovaného používání různých variací adverbálních konstrukcí typu „za krátký čas“, „podzim toho roku“, „málokdy se tento kraj“, „dávno tady tak žijí“ atp. Stavěl se tak pomyslný pomník něčemu, co už existovalo pouze ve vzpomínce. Proto se i návrat k venkovu začal později jevit jako něco neuskutečnitelného, jako sen, který se může stát skutečností, jen když se promění celý svět – nabýval rysů utopie. Tato díla poukazovala na určité možnosti zakoušení času, které reprezentoval prostor venkova. Otevírala určitou perspektivu života, možnost, jak žít. Stejně jako avantgardní umělecké koncepce vyjadřovala touhu hledat a nacházet alternativu života v umění – možné důsledky tohoto hledání jsem se pokusil nastínit v této práci.

Prameny a literatura (výběr)

I. Prameny

I.I. Archívní prameny

LA PNP, fond Karel Hadrbolec [č. fondu 438]

LA PNP, fond Jan V. Sedlák [č. fondu 1488]

Soukromý archiv F. V. Kříže.

I.II. Beletrie

Dvořák, Emil (1936): *Zvlněný kraj* (Praha: Novina), 236 s.

Giono, Jean (1934): *Člověk z hor*, přel. Jaroslav Zaorálek (Praha: Rudolf Škeřík), 212 s.

Habřina, Rajmund (1938): *Ohnivá země* (Praha: Novina), 205 s.

Hadrbolec, Karel (1938b): *Ptačí vrch: román z Provence* (Praha: Novina), 304 s.

Hronský, Jozef Cíger (2006): *Chlieb* (Martin: Matica slovenská), 279 s.

- Knap, Josef (1937): *Puszta* (Praha: Novina), 215 s.
- Knap, Josef (1944): *Věno* (Praha: Novina), 339 s.
- Knob, Jan (1937): *Písmo času* (Praha: Novina), 249 s.
- Knob, Jan (1940): *Z plamenů roste* (Praha: Novina), 270 s.
- Kocourek, Josef (1937): *Kalendář, v němž se obracejí listy* (Praha: Lidová kultura), 194 s.
- Koudelák, Josef (1936): *Pacholek Jordán* (Praha: Novina), 212 s.
- Koudelák, Josef (1941): *Radlice boží* (Praha: Novina), 200 s.
- Koudelák, Josef (1943): *Skála puká* (Praha: Novina), 275 s.
- Koval, Karel (1940): *Česká madona* (Praha: Novina), 201 s.
- Křelina, František (1935): *Hubená léta* (Praha: Novina), 236 s.
- Křelina, František (1937c): *Puklý chrám* (Praha: Novina), 379 s.
- Kříž, František Václav (1935): *Děti země* (Praha: Melantrich), 205 s.
- Kříž, František Václav (1937): *A zpívají* (Praha: Novina), 230 s.
- Lesář, František (1939): *Ovečky na horách* (Praha: Novina), 163 s.
- Matula, Antonín (1935): *Stráž* (Praha: Novina), 222 s.
- Müller, Václav (1944): *Brázda přes kamení* (Praha: Novina), 206 s.
- Neužil, František (1942): *Modrý zvon*, 2. vyd. (Praha: Novina), 289 s.
- Novák, Bohumil (1936): *Velké děti* (Praha: Edice Dobré knihy, V. Čejka), 271 s.
- Novák, Bohumil (1946): *Velké děti*, 5. vyd. (Praha: Melantrich), 204 s.
- Procházka, Antonín (1940): *Rod* (Praha: Novina), 165 s.
- Prokúpek, Václav (1931): *Vě stínu hor*: (Praha: Jos. R. Vilímek), 242 s.
- Prokúpek, Václav (1937): *Zakryto slzami* (Praha: Novina), 190 s.
- Prokúpek, Václav (1938): *Ztracená země* (Praha: Novina), 235 s.
- Prokúpek, Václav (1940): *Nebe nad námi* (Praha: Novina), 334 s.
- Ramuz, Charles Ferdinand (1938): Historie se zlomenou rukou, přel. Karel Hadrbolec, in *Právo lidu* 47, 1938, č. 47, 6. 3., s. 16.
- Rón, Zdeněk (1936): *Jaro a prameny* (Praha: Novina), 239 s.
- Rón, Zdeněk (1938): *Radost na světě* (Praha: Novina), 436 s.
- Růžička, Jan (1925): *Černá ves*, 2. vyd. (Praha: Volná myšlenka), 202 s.
- Skálová, Augusta (1943): *Věčný krb* (Praha: Novina), 252 s.
- Svatopluk, T. (1936): *Mrtvá země* (Praha: Sfinx), 279 s.
- Turnová, Marie (1943): *Pouta domova* (Praha: Novina), 278 s.
- Urban, Milo (1929): *Živý bič*, 3. vyd. (Praha: Družstevní práce), 360 s.

I.III. Články, statě, knižní studie ad.

- Antl, Jiří (1927a): Nový směr ve školské politice, in *Fronta* 1, 1927, č. 27, 1. 12., s. 420–422.
- Bally, H. J. (1934): Ves a velkoměsto v literatuře, in *Zvon* 35, 1934, č. 1, 12. 9., s. 13–14.
- Čapek, Jan Blahoslav (1928): K obnovené diskusi o tradici, in *Host* 8, 1928, č. 2, s. 36–39.
- Čapek, Josef (2008): *Publicistika I* (Praha: Triáda), 647 s.
- Čarek, Jan (1940): K vývoji ruralismu, in *Osvěta venkova* 12, 1940, č. 1, s. 9–11.
- Černý, Václav (1935): Velké děti Bohumila Nováka, in *Literární noviny* 8, 1936, č. 19, 5. 6., s. 5.
- Červinka, Jaroslav (1940): O možnostech tzv. vývojového ruralismu, in *Osvěta venkova* 12, 1940, č. 3, s. 93–95.
- Dyk, Viktor (1928): O „smysl dějin“ a státnost, in *Fronta* 2, 1928, č. 7, 12. 7., s. 93–95.

- Fajfr, František (1929): Tradice, in *Čin* 1, 1929, č. 6, 5. 12., s. 122–123.
- Fischer, Josef Ludvík (1929): Regionalismus a tradicionalismus, in *Index* 1, 1929, č. 4. s. 1–2.
- Fraenkl, Pavel (1928): Právo k tradici, in *Sever a východ* 4, 1928, č. 6-7, s. 255–264.
- Fraenkl, Pavel (1929): Arne Novák a česká slovesná tradice, in *Rozpravy Aventina* 4, 1929, č. 24, s. 237–238.
- Giono, Jean (1932): Jean Giono pacifista, přel. K. Hadrbolec, in *Archy*, 1932, č. 26, s. 1–12.
- Hadrbolec, Karel (1938a): Interview s Karlem Hadrbolem o jeho nové knize, in *ELK* 3, 1938, č. 12, s. 1–2.
- Hanuš, Břetislav (1934): Německá země mluví selskou literaturou, in *Brázda* 15, 1934, č. 4-5, s. 50–51.
- Jourdain, Paul (1928): Traditionalisme et modernisme dans la jeune littérature tchèque, in *L'Europe Centrale* 2, 1928, č. 48, 1. 9., s. 1038–1039.
- Knap, Josef (1920a): Vracíme se k zemi... Skizza k essayi o nové české poesii „Alej srdcí“, in *Brázda* 1, 1920, č. 4, s. 157–161.
- Knap, Josef (1921): O nový typ selského románu, in *Cesta* 3, 1921, č. 8, s. 121–123.
- Knap, Josef (1928a): Hlásíme se o slovo, in *Sever a východ* 4, 1928, č. 6-7, s. 265–267.
- Knap, Josef (1928b): Ještě k českému tradicionalismu, in *Sever a východ* 4, 1928, č. 9-10, s. 382–384.
- Koudelák, Josef (1934): Něco o kulturním životě mladých na dědině, in *Osvěta venkova* 6, 1934, č. 1, s. 4–9.
- Křelina, František (1937a): František Křelina o ruralismu, in *Venkov* 32, 1937, č. 243, 14. 10., s. 7.
- Křelina, František (1939a): Selství jako řád společnosti, in *Brázda* 20 (2), č. 1, s. 1–3.
- Křelina, František (1939b): Svět venkovského románu českého a německého, in *Brázda* 20 (2), 1939, č. 16, s. 245.
- Kříž, František Václav (1934): Na okraj Srdnaté Maríny, in *Lidové noviny* 42, 1934, 15. 10., s. 7.
- Majerová, Marie (1936): Jean Giono: Zelené mládí, in *Čin* 8, 1936, č. 10, s. 158.
- Mathesius, Vilém (1928): Tradice jako princip dynamický, in *Lumír* 55, 1928, č. 1, s. 19–21.
- Matula, Antonín (1928): Národní kultura a selství, in *Brázda* 9, 1928, č. 5, s. 137–143.
- Novák, Arne (1928a): Spor o literární tradici, in *Lidové noviny* 36, 1928, 12. 8, s. 7.
- Novák, Arne (1938): O Hlasech země, in *Cesta za knihou* 1, 1938, č. 2, s. 13.
- Novák, Bohumil (1932): Jean Giono: Pahorek, in *Rozpravy Aventina* 8, 1932, č. 7, s. 55–56.
- Renč, Václav (1929a): Tradice, in *Signál* 1, 1929, č. 6-7, s. 192–193.
- Renč, Václav (1929b): Nad mladou selskou literaturou, in *Brázda* 9, 1929, č. 8, s. 126–129.
- Sedlák, Jan Vojtěch (1928): Slovo o potřebě prostoty, in *Sever a východ* 4, 1928, č. 9-10, s. 369–372.
- Slavík, Jan (1928): *Naše národní tradice: cyklus přednášek "O našich národních tradicích"* (Praha: Svaz národního osvobození), 55 s.
- Strnadel, Josef (1937): Venkovský sociální román, in *Čin* 9, 1937, č. 7, 8. 4., s. 57, šifra sl.
- Šalda, František X. (1928a): Znova a znova: tradice a revoluce, in *Šaldův Zápiskník* 1, 1928, s. 1–5.
- Šalda, František X. (1931): Nový typ básnického regionalismu: C. F. Ramuz, in *Šaldův Zápiskník* 4, 1931, s. 10–23, též in *Šalda 1987*, s. 675–680.
- Švehla, Antonín (1922): Tvoříme novou selskou kulturu, in *Mladý venkov* 1, 1922, č. 1, s. 2.
- Teige, Karel (1966): *Svět stavby a básně. Studie z 20. let* (Praha: Československý spisovatel), 637 s.
- Václavěk, Bedřich (1934): Vpád vesnice do světových literatur, in *Čin* 6, 1934, č. 27, 5. 7., s. 627–629.
- Winter, Gustav (1939): Jean Giono ví, že je Česko-Slovensko, in *Přítomnost* 16, 1939, č. 9, 1. 3., s. 136–139.

II. Sekundární literatura

- Anderson, Benedict (2008): *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*, přel. Petr Fantys (Praha: Karolinum), 274 s.
- Bachtin, Michail Michajlovič (1980): *Román jako dialog*, přel. Daniela Hodrová (Praha: Odeon), 479 s.

- Bakoš, Ján (1980): Umeleckohistorické koncepty tradície, in Peter Zajac (red.): *Literárna a literárnoumúzejná tradícia: zborník prác z 5. konferencie o literárnom vzdelaní (problémy literárnej tradície) v Dolnom Kubíne 1978* (Dolný Kubín: Orav. múzeum), s. 85–110.
- Bakoš, Mikuláš (1969): *Literárna história a historická poetika: príspevky k metodológii literárnej vedy* (Bratislava: Ústav svetovej literatúry a jazykov Slovenskej akadémie vied), 115 s.
- Bílek, Petr A. – Papoušek, Vladimír (2010): Metoda pozorování dějin a její souvislosti, in Papoušek, Vladimír, et al. *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1905–1923* (Praha: Academia), s. 11–19.
- Brannigan, John (1998): *New historicism and cultural materialism* (Basingstoke: Macmillan), 249 s.
- Campi, Riccardo (2005): Continuity and discontinuity in tradition, přel. Alessandro Zabini, in Martin Procházka – Ondřej Pilný (eds.): *Time refigured. Myths, foundation texts & imagined communities* (Praha: Litteraria Pragensia), s. 29–38.
- Carr, David (2012): Narativ a skutečnost: kontinualistická perspektiva, in *Aluze* [online], 2012, č. 1, s. 89–99 [cit. 1. 7. 2014]. Dostupné z http://aluze.cz/2012_01/revue.php
- Citron, Pierre (1990): *Jean Giono 1895–1970* (Paris: Éditions du Seuil), 665 s.
- Clair, Jean (2006): *Úvahy o stavu výtvarného umění: kritika modernity; Odpovědnost umělce: avantgardy mezi strachem a rozumem*, přel. Pavla Doležalová (Brno: Barrister & Principal), 226 s.
- Čepan, Oskár (1977): *Kontúry naturizmu* (Bratislava, Slovenský spisovateľ), 229 s.
- Domańska, Ewa (2011): Druga połowa twarzy. Szukanie przeszłości, czytanie historii (z Ewą Domańską rozmawia Łukasz Musiał), in *Przegląd Polityczny*, 2011, č. 106, s. 124–131 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z http://ewadomanska.pl/wp-content/uploads/2011/03/Domanska_Musial_Drugá_polowa_twarzy.pdf
- Dreyfus, Hubert L. – Rabinow, Paul (2002): *Michel Foucault. Za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*, přel. Jan Hasala et al. (Praha: Herrmann & synové), 388 s.
- Effenberger, Vratislav (2012) O podstatnost tvorby, in Karel Teige: *Zápasy o smysl moderní tvorby. Studie z 30. let*, 2. vyd. (Praha: Společnost Karla Teiga), s. 679–727.
- Eliot, Thomas Stearns (1991): *O básnictví a básnicích*, přel. Martin Hilský (Praha: Odeon), 357 s.
- Engliš, Karel (1930): *Teleologie jako forma vědeckého poznání* (Praha: F. Topič), 162 s.
- Enzensberger, Hans Magnus (2008): *Eseje*, přel. Jiří Stromšík (Červený Kostelec: Pavel Mervart), 145 s.
- Foucault, Michel (2002): *Archeologie vědění*, přel. Čestmír Pelikán (Praha: Herrmann & synové), 318 s.
- Gadamer, Hans-Georg (2004): *Problém dějinného vědomí*, přel. Jan Němec a Jan Sokol (Praha: Filosofía), 53 s.
- Gadamer, Hans-Georg (2010): *Pravda a metoda I*, přel. David Mik (Praha: Triáda), 415 s.
- Gadamer, Hans-Georg (2011): *Pravda a metoda II*, přel. David Mik (Praha: Triáda), 471 s.
- Greenblatt, Stephen – Gallagher, Catherine (2001): *Practicing New historicism* (Chicago: University of Chicago Press), 249 s.
- Greenblatt, Stephen (2004): *Podivuhodná vlastnictví. Zázraky Nového světa*, přel. Lucie Johnová (Praha: Karolinum), 245 s.
- Greenblatt, Stephen (2007): Rezonance a úžas, in Jonathan Bolton (ed.): *Nový historismus/New historicism*, přel. Marek Sečkař a Olga Trávníčková (Host: Brno), s. 192–219.
- Groys, Boris (2010): *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu. Komunistické postskriptum*, přel. Martin Ritter (Praha: AVU, 2010), 189 s.
- Guillén, Claudio (2008): *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*, přel. A. Housková, A. Berendová a M. Housková (Praha: Triáda), 453 s.
- Haman, Aleš (1996): Dějiny a slovníky. Otázka dějin literatury v době krize historického vědomí, in *Světová literárněvědná bohemistika II. Úvahy a studie o české literatuře. Materiály z 1. kongresu světové literárněvědné*

- bohemistiky*, odpovědný redaktor Luboš Merhaut (Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR), s. 738–744.
- Harries, Karsten (2010): *Smysl moderního umění: filozofická interpretace*, přel. Markéta Jansová (Brno: Host), 159 s.
- Havelka, Miloš (2001): *Dějiny a smysl* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), 203 s.
- Heidenreich, Julius (1940): K Polákovu článku o Strážci tradice, in *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 462–463.
- Heidenreich, Julius (1941): Tradice a tradicionalismus u Arne Nováka, in *Morava Arnu Novákovi*, uspořádal Ivo Liškutín (Praha: Miroslav Stejskal), s. 48–102.
- Hlavatá, Renáta (2011): *Fenomén historizmu v myšlení o literatuře: metodologická reflexia o vzťahu textu ku kultúrnej a spoločenskej štruktúre* (Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta), 148 s.
- Holeček, Lukáš, ed. (2012): *Josef Knap: Venkov je součástí mé bytosti* (Červený Kostelec: Pavel Mervart), 323 s.
- Holeček, Lukáš (2013): Jan V. Sedlák a jeho kulturní koncepce, in Jan Wiendl a Ivan Klimeš (eds.): *Kultura a totalita: národ* (Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy), s. 363–381.
- Hrabata, Zdeněk (1993): Partikulárnost, permanence, básnivost. Ramuzův a Gionův literární regionalismus, in Zdeněk Hrabata a Oldřich Král (eds.): *Román a „genius loci“: regionalismus jako pojetí světa v evropské a americké literatuře* (Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu), s. 25–47.
- Janoušek, Pavel (2006): Ztracená literární historie, aneb Hledání Levelu 2, in *Česká literatura* 54, 2006, č. 1, s. 29–63.
- Kermode, Frank (2007): *Smysl konců*, přel. Miroslav Kotásek (Brno: Host), 188 s.
- Koch, Arne (2006): *Between national fantasies and regional realities* (Oxford: P. Lang), 266 s.
- Kučera, Martin (2012): *Tázání po dějinném* (Praha: Karolinum), 239 s.
- Luštinec, Jan, ed. (2005): *Ruralismus – jeho kořeny a dědictví* (Semily: Státní okresní archiv Semily), 342 s.
- Maritain, Jacques (1933): *Umění a scholastika*, přel. Václav Renč (Olomouc: Knihovna Filosofické revue), 148 s.
- Mathauser, Zdeněk (1980): Tradice, komunikace a dění básnického díla, in Peter Zajac (red.): *Literárna a literárnómúzejná tradícia: zborník prác z 5. konferencie o literárnom vzdelaní (problémy literárnej tradície) v Dolnom Kubíne 1978* (Dolný Kubín: Orav. múzeum), s. 45–57.
- Mink, Louis O. (2012): Historie a fikce jako způsoby rozumění, přel. Milan Orálek, in *Aluze* [online], 2012, č. 2, s. 34–44 [cit. 17. 2. 2015]. Dostupné z http://aluze.cz/2012_02/revue.php
- Olič, Jiří (2009): *Antimodernisté* (Praha: Arbor vitae; Olomouc: Muzeum umění), 195 s.
- Papoušek, Vladimír (2006): Nová historie a kontext americké literární vědy, in *Česká literatura* 54, 2006, č. 1, s. 14–28.
- Polák, Karel (1940): Strážce tradice?, in *Kritický měsíčník* 3, 1940, č. 8, s. 337–341.
- Popovič, Anton (1980): Tradícia v literárnej komunikácii, in Peter Zajac (red.): *Literárna a literárnómúzejná tradícia: zborník prác z 5. konferencie o literárnom vzdelaní (problémy literárnej tradície) v Dolnom Kubíne 1978* (Dolný Kubín: Orav. múzeum), s. 9–22.
- Ricoeur, Paul (2004): *Úkol hermeneutiky: eseje o hermeneutice*, přel. Alice Kliková (Praha: Filosofia), 41 s.
- Ricoeur, Paul (2007): *Čas a vyprávění III*, přel. Miroslav Petříček jr. (Praha: Oikoymenh), 413 s.
- Števec, Ján (1973): *Lyrizovaná próza* (Bratislava: Tatran), 288 s.
- Vojtěch, Daniel (2008): *Vášeň a ideál. Na křižovatkách moderny* (Praha: Academia), 273 s.
- Vojvodík, Josef (2011) – Wiendl, Jan (eds.): *Heslář české avantgardy. Estetické koncepty a proměny uměleckých postupů v letech 1908–1958* (Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta: Togga), 477 s.
- Vojvodík, Josef (2013): Kultura a totalita: mezi utopií, terorem a fantaziemi sebezničení, in Jan Wiendl a Ivan Klimeš (eds.): *Kultura a totalita: národ* (Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy), s. 24–48.
- Wiendl, Jan (2007): *Vizionáři a vyznavači: k otázce sepětí řádu umění a života v české poezii první poloviny 20. století* (Praha: Dauphin), 310 s.

Wiendl, Jan (2013): Hledání „pravé“ moderny. Tvar, řád a tradice jako výzvy české literatury a umění v meziválečném období, in Tomáš Kubíček – Jan Wiendl (eds.): *Moderna/moderny* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta), s. 170–201.

Wright, Georg Henrik von (2013): *Íysvětlování a rozumění*, přel. Petr Urban a kol. (Praha: Filosofia), 231 s.